

Talentumföldrajzi kutatások egy belső perifériás magyar régióban – nagykunsági esettanulmány

Talent geography research in an inner peripheral Hungarian region – Case study of Nagykunság

MÁTYÁS SZABOLCS, BIRTÓK VANESSZA,
VASVÁRI MÁRIA, KOVÁCS TIBOR

„A tudományos emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma:

Ezek statisztikája az ország legérdekesebb ... része. Nem termékeny lapány, hegyek, ásványok, éghajlat sat. teszik a közérőt, hanem az ész, mely azokat józanon használni tudja.

Igazibb súly s erő az emberi agyvelőnél nincs. Ennek több vagy kevesebb léte a nemzetnek több vagy kevesebb szerencséje.”

Gróf Széchenyi István
(Hitel,1830)

MÁTYÁS Szabolcs: r. őrnagy, egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Rendészet-tudományi Kar, Krimináltaktikai és Kriminálmotodikai Tanszék; 1089 Budapest, Diószegi Sámuel u. 38-42.; matyas.szabolcs@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0001-9529-7596>

BIRTÓK Vanessza: vezető, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Földrajz és Turizmus Tanszék, "Rákóczi-tour" Turisztikai Információs Központ; 90202 Beregszász, Kossuth tér 6. Kárpátalja, Ukrajna; birtok.vanessza@kmf.org.ua; <https://orcid.org/0009-0001-3820-6851>

VASVÁRI Mária: egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Tájévédelmi és Környezet-földrajzi Tanszék; 4010 Debrecen, Egyetem tér 1.; vasvari.maria@science.unideb.hu; <https://orcid.org/0000-0001-6238-532X>

KOVÁCS Tibor: egyetemi docens, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Turizmus Tanszék; 3300 Eger, Eszterházy tér 1.; alpolgármester, Kisújszállás Város Önkormányzata; kovacs.tibor@uni-eszterhazy.hu; <https://orcid.org/0009-0000-8991-9889>

KULCSSZAVAK: talentumföldrajz; Nagykunság; agyelszívás; Nobel-díj; Karikó Katalin

ABSZTRAKT: A tanulmány különös aktualitását az adja, hogy 2023-ban két magyar tudós is a leghíresebb tudományos elismerésben, a Nobel-díjban részesült: egyikük, Karikó Katalin biokémikus, kutatóbiológus Kisújszálláson nőtt fel és ott végezte alap- és középfokú tanulmányait (egy másik nagykunsági város, Karcag pedig a 2004-ben kitüntetett Herskó Ferenc biokémikus szülőhelye).

A talentumföldrajzi kutatások hazánkban viszonylag jelentős múltra tekintenek vissza, a rendszerváltás utáni időszakban azonban kevés tanulmány született e témában. Az eddig publikált kutatási eredmények jórészt országos szintű elemzésekkel foglalkoztak, amelyekben megjelennek az alacsonyabb területi szintek különbségei is, ám eddig kevés olyan munka látott napvilágot, amely egy kistáj/régió talentumföldrajzi

elemzését végezte el.

Jelen kutatásban a szerzők megvizsgálták a Nagykunság településeit és talentumaikat, illetve ezek összefüggéseit: a tanulmány a tradicionális Nagykunsághoz köthető, kiemelkedő életművel rendelkező személyek életútjának talentumföldrajzi elemzését végzi el. A szerzők összesen huszonnégy személy esetében végeztek földrajzi szempontú vizsgálatokat a születési hely, az alap-, közép- (és felsőfokú) képzés, az életpályaszakaszok, valamint az elhalálozási hely alapján.

Következtetésünk, hogy a belső periférikus nagykun kisvárosok helyzetük javítása érdekében tett erőfeszítései közép- és hosszabb távon akár kontraproduktívak is lehetnek, hiszen valószínűleg nehezen feloldható az az ellentmondás, hogy az erőfeszítések önnön társadalmuk felemelésére hosszú távon a sikeres nagyvárosi centrumokat teszik még gazdagabbá. A kutatás azt mutatta, hogy a Nagykunság szülötteinek el kellett hagyniuk szülőföldjüket, sokaknak az országot is, hogy sikeres tudóssá, művésszé vagy sportolóvá váljanak – és ez a térség, az egyes települések szempontjából nemcsak erkölcsi, hanem társadalmi-gazdasági veszteségként is jelentkezik, mely a helyi társadalmakat tovább gyengíti, felzárkózási, fejlődési esélyeit jelentősen csökkenti.

Szabolcs MÁTYÁS: Ph.D. habil associate professor, Department of Criminaltactics and Criminalmetodics, Faculty of Law Enforcement, Ludovika University of Public Service; Diószegi Sámuel u. 38.42., H-1089 Budapest, Hungary; matyas.szabolcs@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0001-9529-7596>

Vanessza BIRTÓK: Head of the „Rákóczi-tour” Touristic Information Centre, Department of Geography and Tourism, Rákóczi Ferenc Transcarpathian Hungarian College of Higher Education; Kossuth tér 6., U-90202 Berehove, Transcarpathia, Ukraine; birtok.vanessza@kmf.org.ua; <https://orcid.org/0009-0001-3820-6851>

Mária VASVÁRI: Ph.D. assitance professor, Department of Landscape Protection and Environmental Geography, University of Debrecen; Egyetem tér 1., H-4010 Debrecen, Hungary; vasvari.maria@science.unideb.hu; <https://orcid.org/0000-0001-6238-532X>

Tibor KOVÁCS: Ph.D. habil. associate professor, Tourism Department, Eszterházy Károly Chatolic University; Eszterházy tér 1., H-3300 Eger, Hungary; kovacs.tibor@uni-eszterhazy.hu; <https://orcid.org/0009-0000-8991-9889>

KEYWORDS: talentum geography; Nagykunság; brain-drain; Nobel prize; Katalin Karikó

ABSTRACT: The particular relevance of the study is given by the fact that in 2023, two Hungarian scientists received the most famous scientific recognition, the Nobel Prize. One of the Nobel Prize winners is Katalin Karikó, a biochemist and research biologist, who grew up in Kisijszállás and, completed her primary and secondary studies there. (Another town in Nagykunság, Karcag is the birthplace of biochemist Ferenc Herskó, who was awarded in 2004).

Talent geography research in Hungary has a relatively significant history. However, considering the period after the regime change, the number of studies written on the subject still needs to grow. Existing research has focused mainly on the national level and indicated differences at the lower territorial levels. Still, few works have been published that carried out a talent geography analysis of a small region.

In this study, the authors examine geographical regularities and correlations in connection with the talents associated with a Hungarian region called, Nagykunság. Nagykunság is the name of an old Hungarian region, which is located in the Southeastern part of Jász-Nagykun-Szolnok county. Its name derives from the historical ethnic group of the Kuns who live here. One of the main scopes of the research is the exploration of the correlations between education and territorial mobility. The present analysis approaches the problem from the "peaks." The other direction is the classic center-periphery problem, manifested in brain drain, which can be interpreted internationally, but also on subnational scales. The problem can be examined even along settlement hierarchies.

The fall of socialism, the revived Nagykun self-consciousness, and the historical awareness of ethnic-cultural cohesion (and its strengthening through scientific research) justifies and demands to make this particular Hungarian region to be the subject of social geographical, in this case, talent geographical studies.

This research scrutinized the settlements and talents of Nagyunság, as well as their relationships. The study carries out a talent geography analysis (examination of the spatial distribution and characteristics of talents) of the life paths of people with outstanding achievements connected to the traditional Nagyunság. In the case of a total of twenty-two persons, the authors carried out investigations from a geographical aspect regarding the place of birth, primary, secondary, and higher education, career stages, and place of death.

It can be concluded that the efforts made by small towns in the inner periphery of Nagyunság to improve their situation may even be counterproductive in the medium and longer term. It is difficult to resolve the contradiction that their efforts to uplift their society make the successful metropolitan centres even richer. The research showed that the people born in Nagyunság had to leave their homeland, and for many, the country, in order to become successful scientists, artists, or athletes. From the point of view of the region and the individual settlements, this is not only a moral loss but also a socio-economic loss, further weakening the local societies and significantly reducing their chances of catching up and development.

Bevezetés

A talentumföldrajzi kutatások hazánkban viszonylag nagy múltra tekintenek vissza, a témában írt tanulmányok száma azonban meglehetősen kevés (Győri 2006). Ennek részben az az oka, hogy a második világháború utáni évtizedekben nem nézték jó szemmel a földrajz ezen irányú kutatásait, így nagyobb számban a rendszerváltozás után jelenhettek csak meg tehetség- és talentumföldrajzi munkák (Tóth, Győri 2011).

A Magyar nyelv értelmező szótárának a meghatározásában a tehetség egy „Természetadta, velünk született hajlam, képesség valamire” (Bárczi, Ország 1959-1962). Egy, az új millennium után megfogalmazott definíció szerint pedig a „tehetséget a magas szintű humán tőkével rendelkező egyénekként határozzák meg, amelyet a bachelor vagy annál magasabb végzettséggel rendelkező népesség százalékos arányában mérnek”, és azt is megállapítják, hogy a tehetségeket a sokszínűség vonzza (Florida 2002).

Az angol nyelvben a tehetségre kétféle kifejezést használnak. A „*gift*” fogalma a (még) ki nem bontakoztatott tehetséget (pl. egy fiatal sportoló) jelenti, míg a „*talent*” azokra vonatkozik, akik egy életpályán végig haladva komoly eredményeket értek el. Előbbi a magyar nyelv „tehetség”, utóbbi a magyar „talentum” fogalomnak feleltethető meg.

Viszonylag sok a tehetséges ember. Ahhoz, hogy „szintet lépjen” valaki (vagyis talentummá váljon), már kell a szorgalom, a kitartás, a megfelelő körülmények (család, iskola, baráti társaság) és természetesen a szerencse. A talentumnak tehát már sikerült kibontakoztatnia a tehetségét, folyamatosan fejlesztette a képességeit, és ehhez a körülmények is megfelelőek voltak. Az ő eredményeit többnyire nemzetközi szinten is elismerik (Hancock, Vierimaa, Newmann 2022).

A szerzők álláspontja szerint az általuk elemzett nagykunsági személyek mindegyike rendkívüli képességgel (és szorgalommal, kitartással) rendelkezett, s a maguk területén legalább országos, de akár világhírnevet is szereztek. A fenti kategorizálásoknak megfelelően mindannyian talentumnak tekinthetők, nem „csak” tehetségek.

A tanulmány elején érdemes néhány mondatban említést tenni arról, hogy a tudományok között hol helyezkedik el a talentumföldrajz. A tehetség vizsgálatával a földrajztudomány mellett számos egyéb tudomány (pl. pszichológia, pedagógia, orvostudomány) foglalkozik. A földrajztudományon belül a társadalomföldrajzhoz, azon belül pedig a kulturális földrajzhoz tartozik a talentumföldrajz (vagy talentogeográfia). A tehetségföldrajz maga a talentumföldrajzra és az alkotásföldrajzra (kreatogeográfia) bontható (Mátyás 2021).

„A talentumföldrajz mint diszciplína a földrajztudományra jellemző térszemlélettel, annak kutatási módszerei segítségével vizsgálja a rendkívüli képességű emberek földrajzi elterjedését és az ezzel összefüggő geográfiai törvényszerűségeket” (Mátyás 2021, 5.). A „'tehetségek földrajzának' térbeli elemzése olyan módszer, amellyel a közgazdászok és regionális tudósok dokumentálják és feltérképezik a képzett és kreatív tudásmunkások elhelyezkedésének 'változó homokját'” (Florida 2022).

A hazai tehetség- és talentumföldrajzi vizsgálatokat illetően megállapíthatjuk, hogy rendkívül szűk körű, úgy a megjelent művek számát, mint a kutatás spektrumát tekintve. Ezzel szemben a külföldi kutatások jóval nagyobb területet ölelnek fel és jóval gyakorlatiasabb jellegűek. A kutatási eredményeket felhasználják a közgazdaságtan, a területfejlesztés, a regionális tudomány stb. területén is.

A kutatás során a szerzők az alábbi kutatási kérdéseket fogalmazták meg:

K1: A Nagykunság esetében vajon érvényesül-e az a kistájak kapcsán megfigyelhető trend, miszerint a középiskola befejezése után a kimagasló képességű személyek más, nagyobb hazai, esetleg külföldi településeken folytatják az életpályájukat, és nem, vagy csak kevesen térnek vissza a szülővárosba?

K2: A fenti kérdés és az arra adott válasz fényében mennyire fenntartható a belső perifériának számító térség társadalmi fejlődése a Nagykunsággal közvetlen kapcsolatba hozható talentumok viszonyrendszerében?

Irodalmi áttekintés

Hazánkban elsőként Pintér Jenő (1928) irodalomtörténész készített olyan térképet, amely magyar írók és költők születési helyeit mutatta be. Nem sokkal Pintér után Szirmayné Pulszky Henriette (1935) volt az, aki több tudományterület képviselőinek születési helyét vizsgálta. A múlt talentumföldrajzosainak egyik legnagyobb hatású képviselője a „magyar tájak lelkét” kutató Hantos Gyula. Ő a Pallas Nagylexikonban szereplő személyek adatainak felhasználásával készítette el a

több tudományterületre kiterjedő elemzését, melyből igen látványos térkép is született (Hantos 1936; Győri 2006). A második világháborút követően nem volt lehetőség arra, hogy hazánkban ilyen irányú kutatásokat folytassanak, ezért a hazai talentumföldrajzi kutatások közel fél évszázadra abbamaradtak. Tóth József pécsi professzor volt az, aki a rendszerváltozást követően ismét ilyen irányú kutatásokba kezdett (Tóth 1990, 1994, 1998). S nemcsak ő, hanem tanítványai is számos, zsinórmértékül szolgáló művet alkottak (Győri 2023). A legendás professzor tanítványa, Győri Ferenc doktori értekezését is e témából írta „A tehetségföldrajz elméleti és gyakorlati kérdései” címmel (Győri 2010). Ebben a Magyar Életrajzi Lexikonban szereplő több mint tizenhatezer személy adatát dolgozta fel.

Kistájainkról, de nagyobb régióinkról is kevés talentumföldrajzi munka született, a Nagykunságról pedig még nem készült ilyen szempontú elemzés. Győri (2015) az Alföld tehetségkibocsátását az 1867-1962 közötti időszakban magasabb szintűnek találta, mint – a fővárost leszámítva – más országrészekét. Ugyanakkor az Alföld tehetségmegtartó kapacitása akkoriban erősebbnek, más nagytájak kiválóságait vonzó képessége pedig gyengébbnek mutatkozott az átlagosnál. Dövényi (2016) a Zempléni táj talentumait vette górcső alá, s megállapította, hogy az sok tehetséget termelt, illetve bocsátott ki, de azokat csak szerény mértékben volt képes megtartani.

A külföldi szakirodalmak kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a szerzők a tehetségek földrajzi eloszlását, vándorlását vizsgálva szinte mindig elemzik ezek gazdasági-fejlődési vonzatait is. Mára talán kissé közhellyé lett, ám továbbra is érvényes megállapítás, hogy „a XXI. században globális szinten a munkaigényes agrár- és ipari gazdaságokról a tudásigényes, technológiai alapú szolgáltató gazdaságokra való áttérésnek lehetünk tanúi” (Trauth et al. 2008). A kutatások megállapították, hogy „a magasan képzett bevándorlók fontos szerepet játszanak az innováció helyi előállításában” (Bahar et al. 2022, 2.).

A gazdasági-fejlődési vonzatokat igyekeznek azok a világszinten monitorozó, indexáló adatbázisok is górcső alá venni, amelyek kategorizálják az egyes országokat. Ezek az indexek is mutatják témánk aktualitását, hiszen több referáló adatbázis foglalkozik a tehetségekkel, talentumokkal.

Bár kutatásunk középpontjában a nagykunsági mintaterület áll, nem tekinthetünk el Magyarországhoz helyzetének világszintű pozícionálásától.

Ilyen mutató volt 2015-ben a *Global Creativity Index* (GCI), amely a tehetség, a technológiai fejlettség és a tolerancia alapján rangsorolja az országokat. Akkor Magyarország 139 országból a 28. helyen állt, indexértéke 0,673 volt, ezzel a kelet-közép-európai országok előtt helyezkedett el, abszolút első volt a V4-es mezőnyben. Ha az index elemeiből csak a talentumokat vizsgáljuk, az európai mezőnyben csupán Luxemburg és Portugália előzte meg hazánkat (Internet 1).

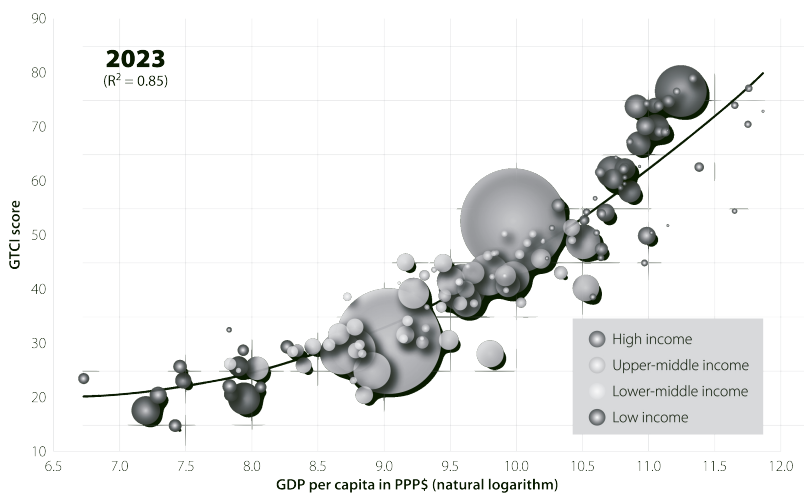
A *Global Talent Index* (GTI) alapján már lejjebb csúszunk a ranglétrán. Ez a mutató három fő kategóriában (demográfia, egyetemi képzés, tehetséggondozó környezet) összesen 11 mutató alapján rangsorolja az országokat. 2023-ban a

GTI-értékünk a 100 pontból 46,5 pont volt, ezzel a középmezőnyben helyezkedtünk el, 60 országból a 30. helyen álltunk, a V4-ek táborában pedig sereghajtók lettünk (Internet 2).

A *Global Talent Competitiveness Index* (GTCI) 2023-as adatai alapján a 134 országból Magyarország meglehetősen jó pozícióban volt, a 38. helyen állt (100 pontból 59,91 pontot ért el), európai viszonylatban a 26. helyet foglalta el. A GTCI-inputok (*Enable, Attract, Grow, Retain* – lehetővé tenni, vonzani, növelni, megtartani) és outputok (közepes és magas szintű készségek) alapján végzi az osztályozást (Internet 3).

Szepesi és szerzőtársai 2019-ben vizsgálták a két index közötti korrelációs kapcsolatot, s eredményeikből láthatjuk, hogy a GTI és a GTCI között igen erős, 0,92-es korrelációs kapcsolat van (Szepesi, Herczeg, Lénárd 2019). Ez az eredmény nem biztos, hogy ugyanazon szinten méri a tehetség szintjét, jelentheti azt is, hogy az indexeket ugyanaz a változó (pl. az egy főre eső jövedelem) befolyásolja (ezt erősíti meg az 1. ábra is).

1.ábra: Az egy főre eső jövedelem és a tehetségek száma közötti összefüggés
Correlation between per capita income and number of talents

Forrás: Internet 4

Az *IMD World Talent Ranking* (WTR) a vállalkozások és a gazdaság számára a hosszú távú értékteremtéshez szükséges kompetenciák állapotát és fejlődését értékeli. Ezt olyan mutatók segítségével teszi, amelyek a magasan képzett munkaerő fejlesztését, megtartását és vonzását mérik. A World Talent Ranking módszertana a tehetségversenyképességet három fő tényezőre bontva határozza meg: *Investment and Development, Appeal, Readiness* (beruházás és fejlesztés, vonzás, felkészültség). Ez a három tényező 31 kritériumot foglal magába, az egyes ténye-

zők nem feltétlenül ugyanannyi kritériumot tartalmaznak; a kritériumokat súlyozzák, majd a WTR-hez összegzik azokat. Az index alapján 64 országból Magyarország csak a 48. helyen állt 2023-ban (Internet 5).

Módszertan

A talentumföldrajz esetében az egyik legfontosabb kérdés, hogy ki tekinthető talentumnak, mitől kiemelkedő valakinek az életműve. Karikó Katalin és Herskó Ferenc esetében ez nem jelent nehézséget, mivel mindketten a legrangosabb/leghíresebb tudományos elismerést, a Nobel-díjat kapták meg (mindketten megosztott Nobel-díjban részesültek). A többi személyt illetően viszont nehezebb egy olyan objektív értékmérőt találni, amely egyértelműen meghatározza, hogy mitől kiemelkedő egy adott ember az életműve.

A szerzők „A Kárpát-medence talentumföldrajza” című könyv adatbázisát használták fel, amely közel háromezer magyarországi, illetve magyar származású tudós, művész, sportoló és egyéb közéleti személyiség életpályáját elemezte (Mátyás 2021). E talentumföldrajzi könyv szerzője írásbeli megkereséssel élt mintegy harminc magyarországi és négy határon túli magyar nyelvű felsőoktatási intézmény (csak egyetemek, főiskolák nem) tanszék- és intézetvezetője felé (ez összesen mintegy kétszáz írásbeli megkeresést jelentett), melyben a kimagasló életművel rendelkező korábbi és jelenlegi munkatársaik adatait kívánta meg tudni. E mellett tudományos és egyetemi honlapok, szakkönyvek, folyóiratok adatainak, illetve a könyv lektorainak és tanácsadóinak javaslatai alapján állította össze a szerző a mintegy háromezer fős Kárpát-medencei magyar mintát.

A talentum térbeli vizsgálata során a kardinális kérdések közé tartozik, hogy ki tekinthető magyarnak. Jelen kutatás során ez nem jelentett nagy nehézséget, mivel az elemzett személyek többsége a Nagykunságban született, illetve többségük egész életében Magyarország területén élt és alkotott.

Jelen írás alapvetően desk-research alapján készült. A szerzők a fent említett, az egész országra kiterjedő adatbázisra (Mátyás 2021) támaszkodva elkerülték azt a csapdát, hogy irreálisan sok tehetség és talentum kerüljön az elemzett személyek körébe (mivel úgy a kistáj egyes mutatók tekintetében az országos átlag felé került volna). Csak azokat az embereket mutatjuk be/elemezzük, akik a 2021-es könyvben is szerepeltek; akkor Karikó Katalin hiányzott – az elemzett adatok vele bővültek.

Statisztikai módszerek közül a Cramer-féle asszociációs együtthatóval vizsgáltuk a település mint származási hely és a tehetség közötti kapcsolatot.

$$C = \sqrt{\frac{x^2}{N * \min \{(r - 1); (c - 1)\}}}$$

N = az összes elem, r = a táblázat sorainak száma és c = a táblázat oszlopainak száma, továbbá

$$\chi^2 = \sum \frac{(f_{ij} - f_{ij}^*)^2}{f_{ij}^*}$$

A Cramer-mutató függvényyszerű kapcsolat esetén 1, független esetén pedig 0. PRE Index-szel kerestük a település lakosságszámának és a tehetség arányának viszonyát.

$$PRE = \frac{\sigma_K^2}{\sigma^2}$$

Ha az érték 0-hoz közelít, akkor a változó egymástól független, ha 1-hez közelít, akkor függvényyszerű kapcsolat áll fenn közöttük.

A település lakosság száma és a tehetségek száma között korrelációs együtthatóval vizsgáltuk a kapcsolatot.

$$r_{x,y} = \frac{S_{xy}}{S_x S_y} = \frac{\sum (x_i - \bar{X})(y_i - \bar{Y})}{\sqrt{\sum (x_i - \bar{X})^2 \sum (y_i - \bar{Y})^2}}$$

Ha a korreláció értéke 1, akkor a két változó kapcsolata tökéletes egyenes arányosság. Ha 0, akkor nincs kapcsolat a két változó között, azok függetlenek. Ha -1, akkor a két változó szintén tökéletes összhangban van, de a kapcsolat jellege fordított arányosság.

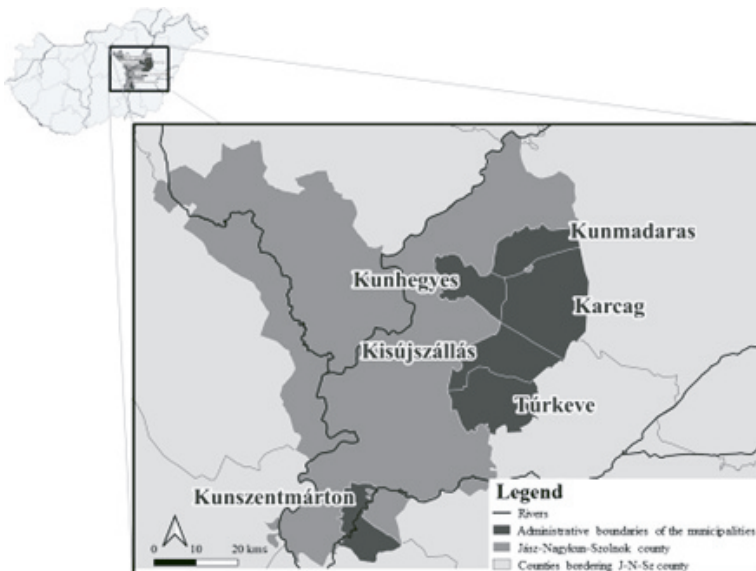
A Nagykunságról röviden

A vizsgált földrajzi terület a történelmi Nagykunság, a Tisza-folyó középső folyása és a Hortobágy melléke között elhelyezkedő tájegység. A térség életét a XIX. századi nagy folyószabályozási munkák előtt (és azóta is) meghatározta a víz, annak túlbősége vagy hiánya (Kovács et al. 2023). Nevét a területén a tatárjárás után letelepített kunokról, illetve a török hódoltság (1526 – 1686) után szervezett „Jász kun hármass kerület”-ről kapta (Ortutay 1980).

A Nagykunság alföldi, agrárjellegű, nagy mezővárosokkal jellemezhető belső periférikus térség, amelyet Karcag, Kisújszállás, Kunhegyes, Kunmadaras, Kunszentmárton és Túrkeve alkotnak (2. ábra).

Választott kutatási területünk komoly és összetett társadalmi (és ebből eredően gazdasági-környezeti) problémákkal küzdő, az országos átlagnál elmaradottabb gazdasági szerkezetű belső periféria (Kovács et al. 2023; Molnár et al. 2023). A régió demográfiai szempontból régóta a „vesztesek” közé tartozik, hiszen a Nagykunság évtizedek óta több lakost veszít, mint amennyit nyer (Kőszegfalvi 1968), a kisvárosok népességdinamikai trendje alapján a Nagykunság kisvárosai a „dinamikáját veszítő” kategóriába sorolhatók (Horeczki et al. 2023).

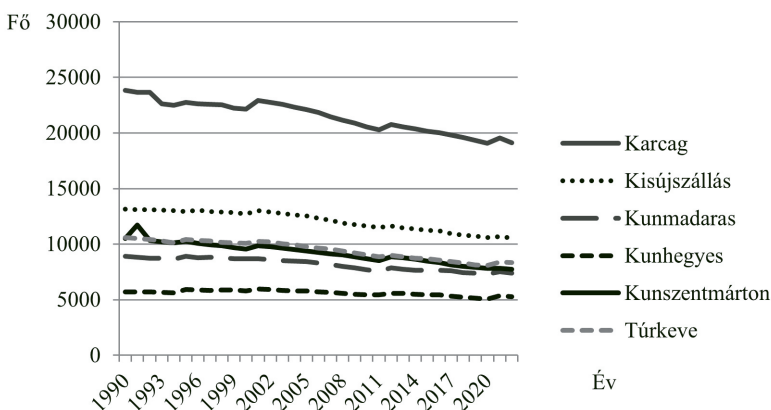
2. ábra: A tradicionális Nagykunság
The traditional Nagykunság

Forrás: Kovács et al. 2023

A Központi Statisztikai Hivatal adatbázisa alapján a nagykunsági települések kivétel nélkül fogyó népességszámmal jellemezhetők (KSH 2021). A legnagyobb népességfogyás Kunszentmártonban következett be: 1990-hez képest 2020-ra 26%-kal csökkent a lakosságszám. Kunhegyesen a legkisebb mértékű a népességfogyás, a jelzett három évtizedes időszakra vetítve 11% (3. ábra).

3. ábra: A települések lakónépességének alakulása 1990-2022 között (fő)
Population change of settlements 1990-2022 (person)

Forrás: KSH 2021 alapján Kovács et al. 2023

Az elvándorlók többnyire a fiatalabb, képzetesebb, mobilabb rétegekből kerülnek ki, ugyanakkor érzékelhető egy etnikai átrendeződés, s e két folyamat sérülékennyé teszi a helyi társadalmakat. A Nagykunságban az országos átlagnál nagyobb a képzetlenség és alacsonyabb az iskolai végzettség szintje, ami igen alacsony kulturális igényszintet eredményez (Kovács et al. 2023). Győri (2010) számításai szerint Túrkeve, Kisújszállás és Kunmadaras tehetségegyenlege – azaz a településen született és ott meghalt kiválóságok számának különbsége – alapján településkategóriájukban az országon belül a leggyengébbek között szerepelnek.

Eredmények

Születési hely és időpont

Vannak olyan települések, amelyek kitűnnek környezetükből a kimagasló képességű emberek magas számával. Kérdés, hogy ezek az emberek valóban tehetségesebbek voltak-e a más településeken született embereknél, vagy a környezeti hatás (család, iskola) volt az, amelynek következtében később kiemelkedtek. A kutatók egyöntetű álláspontja szerint többnyire a társadalmi tényezők azok, amik „kiemelik” a tehetségeket (Mátyás 2021).

A hazai (és külföldi) példák alapján megállapíthatjuk, hogy a csekély tehetségmentartó képességgel rendelkező, tehetségkibocsátó települések vannak túlsúlyban. Az urbanizáció felgyorsulásával pedig a tehetségkibocsátó települések száma folyamatosan csökken (Győri 2011a, b).

A Nagykunságban a *legnagyobb születési gyakoriságot* (azaz az ott született tehetségek száma osztva az adott település aktuális lakosság számával, majd megszorozva a vetítési alappal, jelen esetben 10 ezer fővel) mutató település Túrkeve, ahol a Korda fivérek születtek (három fő). Túrkevét Kisújszállás követi, ahol ugyancsak három fő született (Soós István, Barcza Gedeon, Csukás István). A képzeletbeli dobogó harmadik helyezettje pedig Karcag, ahol öt talentum látott napvilágot (Kovács Mihály, Györfly István, Németh Gyula, Gergely János, Herskó Ferenc).

A fenti gyakorisági mutatókkal kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy Túrkeve esetében a kiugró értéket a Kellner (később vette fel a három fiú a Korda nevet) család gyermekei eredményezték, több talentumnak tekinthető személy nem született a településen (kimagasló életművel rendelkező személy viszont több is).

Kisújszálláson az említett három személlyel számolhatunk, viszont, bár Karikó Katalin Szolnokon született, „normális” körülmények között a nagykun településen látott volna napvilágot (a család tősgyökeres kisújszállási). Amennyiben Kisújszállás értékeit Karikó Katalinnal bővítve számoljuk, úgy ez a település mutatja a legnagyobb gyakorisági mutatót a nagykunsági települések közül.

A Mátyás által elvégzett korábbi kutatás (2021) adataival összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy gyakoriság tekintetében országos szinten is kiugró eredmények jellemzik a nagykunsági településeket. A szerző korábbi művében azon településeket vizsgálta, ahol legalább három fő született. Ennek során megállapította, hogy „A jelenlegi Magyarország területén a gyakorisági mutató – azaz a százezer főre számított gyakoriság, fő – az alábbiak szerint alakult: Tét (73,2), Szikszó (56,8), Budapest (49,8), Makó (48,9), Csorna (48,6), Balassagyarmat (40,3), Ercsi (37,2), Szentés (36,9), Keszthely (34,6), Kiskunfélegyháza (34,1)” (Mátyás 2021, 514.).

Itt jegyezzük meg, hogy mivel a Nagy-kunság hat városának összlakossága nem haladja meg a 60 ezer főt, ezért a könnyebb érthetőség kedvéért a gyakorisági mutatókat átszámoltuk tízezer fő/főre. Ennek alapján az országos mutatók: Tét (7,32), Szikszó (5,68), Budapest (4,98), Makó (4,89), Csorna (4,86), Balassagyarmat (4,03), Ercsi (3,72), Szentés (3,69), Keszthely (3,46), Kiskunfélegyháza (3,41). Ezen rangsor alapján megállapíthatjuk, hogy *hazánkban többnyire a kisvárosok és a kisméretű középvárosok rendelkeznek átlag feletti gyakorisági értékkel.*

Láthatjuk, hogy – immár tehát 10 ezer főre számolva – Túrkeve (3,68), Kisújszállás (2,87) és Karcag (2,58) is az országos „élbolyhoz” tartozik, mivel a jelenlegi országterület esetében Túrkeve a 9., Kisújszállás a 16., míg Karcag a 20. legnagyobb gyakoriságot mutatja. Ha pedig Kisújszállást a Karikó-féle bővített értékkel nézzük (3,82), akkor a *hetedik legnagyobb születési gyakoriságot mutató hazai település.* Amennyiben a határon túli települések adataival bővített születési gyakoriságot nézzük, úgy Túrkeve a 20., Kisújszállás a 31., míg Karcag a 40. legnagyobb születési gyakoriságot mutatja (1. táblázat).

1. táblázat: A 10 000 főre jutó talentumok száma a Nagy-kunság településein (születési hely szerint, fő)
Number of talents per 10 000 inhabitants in the municipalities of Nagy-kunság (by place of birth, person)

Település	Lakosság szám (2021) (fő)	10 000 főre számított gyakorisági mutató	A Kárpát-medence településeinek rangsorában (a jelenlegi országterületre számított rangsorban)	A településen született talentumok száma (fő)
Túrkeve	8 146	3,68	20 (9)	3
Kisújszállás	10 464	2,87 (3,82) ¹	31 (16)	3
Karcag	19 353	2,58	40 (20)	5
Kunmadaras	5 018	1,99	-	1
Kunhegyes	7 217	1,39	-	1
Kunszentmárton	7 756	1,29	-	1

Forrás: Mátyás 2021 után saját számítás

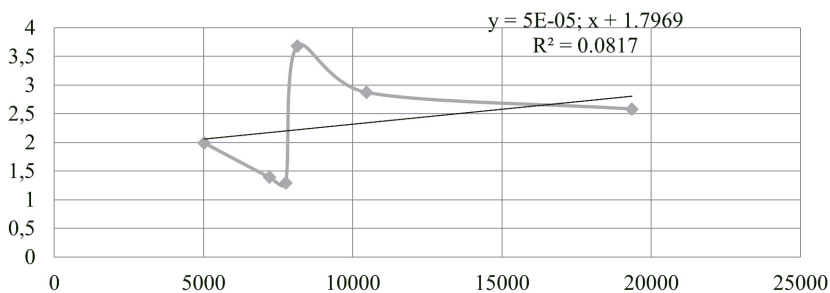
A születési helyek kapcsán meg kell említeni a Nagykunság Nobel-díjasainak nevét is: Karikó Katalin és Herskó Ferenc. Ritkán fordul elő, hogy egymáshoz közel éljenek vagy szülessenek Nobel-díjas tudósok. Természetesen a talentumföldrajzban sem érdemes a „mi lett volna, ha” kezdetű mondatokkal foglalkozni, azonban, ha Karikó Katalin nem Szolnokon, hanem Kisújszálláson születik, akkor mindössze 16,5 km-nyi távolságra született volna egymástól a két Nobel-díjas tudós, amely kimagasló a hazai településhálózatot vizsgálva.

A települések mint születési helyek és a tehetségek számának kapcsolatát megvizsgáltuk a Cramer-féle asszociációs együttthatóval. Eredményünk $C=0,00493$, vagyis 49% lett, ami alapján látható, hogy az érték 0-hoz van közel, ez azt mutatja, hogy gyenge (független) kapcsolat van a két vizsgált változó között.

A település lakosság száma és a tehetségek aránya közötti kapcsolatot szorosságot a PRE Index-szel néztük meg. A PRE Index eredménye 0,0000000000005057211 lett, ez azt jelenti, hogy a tehetség aránya független a település lélekszámától.

A település lakosság száma és a tehetségek száma közötti korrelációs együttthatóval vizsgáltuk a kapcsolatot. Eredményünk alapján azt mondhatjuk, hogy változóink között kapcsolat nem mutatható ki, nincs szignifikáns összefüggés közöttük (4. ábra).

4. ábra: A település lakosság száma és a tehetségek száma közötti korrelációs kapcsolat
Correlation between the population of a municipality and the number of talented people

Forrás: saját szerkesztés

A születések ideje szerint az elemzett személyek 1724 (Kováts Mihály) és 1938 (Gelei József) között születtek, akik közül tizenhárom fő 1884 és 1938 között látott napvilágot, vagyis alig több mint ötven esztendő leforgása alatt jött világra a Nagykunságon született talentumok több mint 90%-a (2. táblázat). Ez a rendkívül magas érték korrelál az országos születési értékekkel. Országos szinten a kiegyezésstől (1867) az 1950-es évtizedig találjuk a legnagyobb évtizedenkénti születési részesedéseket, ami 1880 és 1940 között „csak” 53,9% volt, vagyis a nagykunsági értékek jóval dinamikusabbak az országosnál.

2. táblázat: A Nagykunság térségben született talentumainak születési helye és ideje
Place and date of birth of talented people born in the Nagykunság region

	Név	Születési hely	Születés éve
1.	Kováts Mihály	Karcag	1724
2.	Györffy István	Karcag	1884
3.	Németh Gyula	Karcag	1890
4.	Korda Sándor	Túrkeve	1893
5.	Korda Zoltán	Túrkeve	1895
6.	Szegő Gábor	Kunhegyes	1895
7.	Korda Vince	Túrkeve	1897
8.	Soós István	Kisújszállás	1902
9.	Barcza Gedeon	Kisújszállás	1911
10.	Gergely János	Karcag	1925
11.	Szabó Gyula	Kunszentmárton	1930
12.	Csukás István	Kisújszállás	1936
13.	Herskó Ferenc	Karcag	1937
14.	Gelei József	Kunmadaras	1938

Forrás: Mátyás 2021 után saját számítás

Alap- és középfokú oktatási intézmények

Felsőfokú oktatási intézmény jelenleg nincs, és a múltban sem működött a Nagykunságban. Egy gyermek nevelése és szellemi fejlődése szempontjából minden oktatási szint meghatározó, azonban a közép- és felsőfokú oktatás van a legnagyobb hatással a későbbi karrierre (leginkább a felsőfokú képzés). Jelen kutatás során az általános iskolát nem volt lehetséges minden esetben vizsgálni, mivel az életrajzi adatok ezt több személy esetében nem tartalmazták. A középiskola jellemzően már szerepelt az életrajzi adatokban, ezért a középfokú oktatási intézmény szerepét vizsgáltuk.

Egy kisvárosi középiskola – egy nagyobb város középiskolájával szemben – nem tudja megtenni, hogy széles körűen szelektáljon a felvételizők között, mivel kisebb a jelentkezők száma. Ugyanakkor az egyik legfontosabb feladata, hogy a helyi értelmiséget „kitermelje”. A települések gazdasági teljesítőképességét vizsgálva megállapítható, hogy a kisvárosok diáksága sok esetben szegényebb családból származik, vagyis a család kevesebbet tud áldozni a gyermek tehetségének kibontakoztatására (pl. különórák fizetése, felvételi előkészítőn való részvétel, tanulmányi versenyek finanszírozása). Egy kisebb település esetében – mint amilyenek a Nagykunság városai is – általában egy középiskola működik, amely gyakorlatilag az egyetlen lehetőség egy tehetséges diák számára, hogy tudományos impulzusokat és a tehetségének megfelelő szintű oktatást kapjon, így ők sok esetben hátránnyal indulnak a leendő tudományos pályán. Mindezen hátrányok leküzdésében hatalmas szerepe lehet a tehetséget felismerő tanároknak, akik a „szárnyuk alá veszik” a tehetséges diákokat és éveken keresztül tehetséggondozást

végeznek (pl. szakkörök indítása, ingyenes különórák, szakkönyvek átadása, a diákok tanulmányi versenyeken való indítása, felvételi felkészítés). Ezek a lelkes és önzetlen tanárok azok, akik a tehetséges vidéki diákok számára lehetőséget teremtenek a későbbi tudományos életpálya megkezdésére. A középiskola szerepe a természettudományok, például a matematika, a fizika vagy a kémia területén különösen fontos a későbbi tudományos életpálya megindításában. A tanárok mellett egyes esetekben egy hasonló érdeklődésű és tehetséggel megáldott kortárs is ösztönző szerepet tölthet be, erről azonban a vizsgált személyek esetében nem állnak rendelkezésre adatok.

A középiskolai oktatást illetően megállapíthatjuk, hogy Kováts Mihály kivételével az összes elemzett személy rendelkezett középiskolai végzettséggel. A Nagykunságban született tizennégy személy közül Kisújszálláson járt középiskolába öt fő (Karikó Katalin szintén itt járt általános és középiskolába), Karcagon három fő, Kunszentmártonban pedig egy fő. Nem nagykunsági születésű, de itt járt középiskolába Kádár László geográfus, Móricz Zsigmond író és a rendészettudós Déri Pál. (A térség szempontjából egyfajta veszteségként tekinthetünk arra a nyolc személyre, akik bár ezen kultúrrégióban születtek, nem itt végezték a középiskolai tanulmányaikat.) (3. táblázat).

3. táblázat: A talentumok és a középiskola székhelytelepülése
Talents and location of secondary schools

	Név	A Nagykunságban született-e a személy?	A középiskola helye
1.	Kováts Mihály	igen	nem járt középiskolába
2.	Györffy István	igen	Karcag
3.	Németh Gyula	igen	Karcag
4.	Korda Sándor	igen	Budapest
5.	Korda Vince	igen	Budapest
6.	Korda Zoltán	igen	Budapest
7.	Szegő Gábor	igen	Szolnok
8.	Soós István	igen	Kisújszállás
9.	Barcza Gedeon	igen	Debrecen
10.	Gergely János	igen	Karcag
11.	Szabó Gyula	igen	Kunszentmárton
12.	Csukás István	igen	Tarhos
13.	Herskó Ferenc	igen	Izrael
14.	Gelei József	igen	Budapest
15.	Kádár László	nem	Kisújszállás
16.	Móricz Zsigmond	nem	Kisújszállás
17.	Déri Pál	nem	Kisújszállás
18.	Karikó Katalin	nem	Kisújszállás

Forrás: Mátyás 2021 után saját számítás

A Nagykunság településeinek a *tehetségmegtartó képessége csekély*, mivel nem rendelkeznek felsőoktatási intézménnyel, illetve megfelelő munkalehetőségekkel sem – ennek következtében a tehetségegyenlegük negatív (Cseke, Keller, Birkner 2020).

A tehetség „visszavonzásának” az egyik legfontosabb helye a helyi középiskola lehetne mint szellemi műhely (az önkormányzat és az egyházi intézmények, esetleg kutatóhelyek – mint a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem kutatóintézete Karcagon – mellett), ahol értelmiségiként a végzés után el lehet helyezkedni. Hasonló funkciója lehetne továbbá egy-egy nagyvállalatnak, amely főnként a műszaki és gazdasági végzettséggel rendelkezőket vonzaná vissza. A vizsgált települések esetében azonban ez a hatás nem érvényesült.

A kisvárosokban már a múlt században is érezhető volt a nagyvárosok szívóhatása, ami az urbanizáció előrehaladtával csak erősödött. Ennek következtében a kisvárosok és kistelepülések egyre nehezebben tudják megtartani a tehetségeket, a tehetségegyenlegük ezért többnyire negatív.

A Nagykunságban a „*genius loci*” mögött a múltban magas színvonalú általános és középiskolák és olyan tanáregyenlések álltak, akik segítették a tehetség kibontakozását, s azt, hogy az átlagon felüli diákok kiemelkedjenek a társaik közül. Ez leginkább Kisújszállás esetében mutatkozik meg, ahol öten is a helyi középiskolában tanultak.

Az életpályaszakaszok vizsgálata

Minden ember életében vannak olyan települések, ahol az életének egy jelentős részét töltötte, nincs ez másképp az átlag feletti tehetséggel megáldott emberek esetében sem. Ahogy az időben haladunk előre, úgy válnak egyre mobilabbá az emberek, egyre gyakrabban változtatják a lakhelyüket. A tudósok, művészek és sportolók esetében ez már évtizedekkel ezelőtt is így volt, az átlagnépességhez viszonyítva jóval nagyobb mobilitás jellemezte őket.

Az életpályaszakaszok vizsgálata mutatja meg azt, hogy egy adott személy mennyire tekinthető mobilnak, illetve, hogy egy tudományterület képviselői milyen gyakran változtatják a kutatási helyeiket. A tudomány nemzetközivé válásával még nagyobb mobilitás jellemzi a kutatókat, így az akár nyolc-tíz életpályaszakasz sem ritka.

Jelen kutatás során azok a helyszíneket regisztráltuk, ahol egy adott személy a legmagasabb iskolai végzettség megszerzését követően legalább három hónapot eltöltött. A frissen végzett fiatal kutató vagy művész nagy döntés előtt áll: visszatér a szülőhelyére, vagy marad az egyetemi városban, vagy egy másik városba, esetleg más országba költözik.

A Nagykunságban született személyek közül egy sem volt, aki életpályájának legalább egy rövid szakaszát is a térség valamelyik településén töltötte volna a felsőfokú képzés megszerzését követően. Egy vidék tehetségmegtartó erejének

elsősorban az ott született emberek esetében kellene leginkább érvényesülnie. Sajnos ez a Nagykunság esetében nem állapítható meg, a kultúrrégió csupán máshol született embereknek tudott rövid ideig lakó- és munkahelyül szolgálni.

Az alábbiakban vizsgáljuk meg, hogy mely települések és országok fejtették ki a legnagyobb szívóerőt a Nagykunság talentumaira. A legtöbben Budapesten töltöttek el hosszabb-rövidebb időt (11 fő), az elemzett személyek többsége életpályájának nagyobb részét itt töltötte el. A főváros nemcsak napjainkban, hanem már évtizedekkel ezelőtt is megkerülhetetlen volt tudósok, művészek és sportolók számára egyaránt. Ahogy Győri Ferenc írta: „Budapest a szellemi és művészeti életben való érvényesülés, karrierépítés során ki nem kerülhető állomást jelentett és jelent ma is” (Győri 2011a, 110.). A fővároson kívül Pécs, Békéscsaba, Göd, Nagybánya, Szeged, Székesfehérvár, Szolnok és Tatabánya szolgált egy-egy személynek lakó- és munkahelyéül legalább három hónap időtartamra.

A külföldi országok nagy vonzerőt fejtettek ki a Nagykunság lakosaira, sokak végleg külföldön telepedtek le, távol egykori szülőhelyüktől. Az életpályaszakaszok vizsgálata során a Nagykunság szülőttei tizenkét országban éltek huzamosabb ideig: Ausztrália, Ausztria, Egyiptom, Franciaország, India, Izrael, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Omán, Törökország, USA. A látszólag sok ország azonban néhány ember átlagon felüli mobilitását mutatja. A legnagyobb mobilitást a Korda-fivérek és Gelei József mutatták. A Korda-testvérek, miután elhagyták Magyarországot, számos országban éltek, hárman összesen öt országban. Gelei József labdarúgóedző négy országban fordult meg (Ausztrália, India, Omán, Egyiptom).

Hét fő egyáltalán nem tartózkodott külföldön huzamosabb ideig, csak magyarországi helyszínek figyelhetők meg az életpályaszakasaikban.

A Nagykunság átlag alatti tehetségmegtartó képességét mindenképp érzékelteti az az adat, hogy a helyi születésű tizenöt (Karikó Katalint is beleszámolva) emberből hét külföldön élt vagy él jelenleg is (s feltételezhetően külföldön is fogja befejezni pályafutását). Ez a nagykunsági személyeknek több mint 40%-a.

Déri Pál, Kádár László és Móricz Zsigmond nem a Nagykunságban születtek, „csak” középiskolába jártak valamely nagykun településen, a későbbiekben azonban ők sem tértek vissza tartós megtelepedés céljából. A nem a Nagykunságban születettek közül egy-egy fő Kisújszálláson, Kunmadarason, Kunszentmártonban és Karcagon töltött el legalább három hónapot (4. táblázat).

Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy sajnos egyik nagykun település sem tudott jelentős és tartós vonzerőt kifejteni. A tehetségbefogadás mellett fontos egy település életében a „megtartottak” aránya is. Rövid időre sikerült ugyan néhány talentumot a településre vonzani, de a megtartás nem sikerült, így elhagyta a nagykunsági településeket többek között Arany János, Móricz Zsigmond és Fekete István is.

4. táblázat: A Nagykunsághoz köthető (születési hely, középiskola, későbbi életszakasz) talentumok életpályaszakaszai
Life cycle stages of talents linked to Nagykunság (place of birth, secondary school, later life stage)

Név (és hivatás)	A Nagykunságban született-e a személy?	Életpályaszakaszok
1. Arany János (költő)	nem	Nagyszalonta, Debrecen, Kisújszállás, Nagykőrös, Budapest (+)
2. Barcza Gedeon (sakkozó)	igen	Kisújszállás, Debrecen, Budapest (+)
3. Cholnoky László (vegyész, gyógyszerész)	nem	Ozora, Veszprém, Kunmadaras, Budapest, Pécs (+)
4. Csukás István (író, költő, meseíró)	igen	Kisújszállás, Békéstarhos, Budapest (+)
5. Déri Pál (rendőrtiszt, jogász)	nem	Budapest, Kunhegyes, Kisújszállás, ..., Salgótarján (+ ?)
6. Gelei József (labdarúgó)	igen	Kunmadaras, Budapest, Tatabánya, Szolnok, Ausztrália, India, Omán, Pécs, Egyiptom
7. Fekete István (író)	nem	Gölle, Kaposvár, Debrecen, Magyaróvár, Kunszentmárton, Budapest (+)
8. Gergely János (immunológus)	igen	Karcag, Debrecen, Tübingen, Göd, Budapest (+)
9. Györfly István (néprajzkutató)	igen	Karcag, Kolozsvár, Moldva, Budapest (+)
10. Herskó Ferenc (biokémikus)	igen	Karcag, Szolnok (gettó), Bécs (KZ), Karcag, Budapest, Izrael, USA, Izrael
11. Herskó Mózes (matematika-tanár)	nem	Biharugra, Karcag, SZU (kényszermunka), Karcag, Budapest, Izrael (+)
12. Karikó Katalin (biokémikus)	nem	Szolnok, Kisújszállás, Szeged, USA, Németország
13. Kádár László (geográfus)	nem	Ósóvé, Karánsebes, Kisújszállás, Budapest, Debrecen (+)
14. Korda Sándor (filmrendező, producer)	igen	Túrkeve, Kecskemét, Budapest, Bécs, Berlin, Hollywood, London (+)
15. Korda Vince (díszlettervező)	igen	Túrkeve, Kecskemét, Bécs, Firenze, Nagybánya, Párizs, London (+)
16. Korda Zoltán (filmrendező, producer)	igen	Túrkeve, Németország, Egyesült Királyság, Hollywood (+)
17. Kovács Mihály (katona)	igen	Karcag, Gyömrő, Bécs, Szászország, Itália, Franciaország, USA (+)
18. Móricz Zsigmond (író)	nem	Tiszacsécsce, Túrístvándi, Debrecen, Sárospatak., Kisújszállás, Leányfalu, Budapest (+)

Név (és hivatás)	A Nagykuságban született-e a személy?	Életpályaszakaszok
19. Németh Gyula (nyelvész)	igen	Karcag, Bp., Kiel, Berlin, Törökország, Budapest (+)
20. Soós István (vegyészmérnök, borász)	igen	Kisújszállás, Budapest (+)
21. Szabó Gyula (színművész)	igen	Kunszentmárton, Budapest, Székesfehérvár, Budapest (+)
22. Szegő Gábor (matematikus)	igen	Kunhegyes, Szolnok, Budapest, Németország, USA (+)

Forrás: Mátyás 2021 után saját számítás

Az alfejezet végén nem érdektelen besorolni a Nagykuság talentumait (a bemutatott összesen 22 főt) a szerint, hogy társadalom- vagy természettudósról, művészről, sportolóról vagy egyéb közéleti személyiségről van-e szó. A Nagykuság talentumai a legerősebbek (egyenlő arányban) a természettudományok és a művészetek területén, míg a társadalomtudományok, a sport és az „egyéb” területeken lényegesen kisebb arányban reprezentálják magukat. Több érdekes megállapítást tehetünk, amennyiben az országos átlaggal hasonlítjuk össze a nagykusági tudományterületi (ágazati) értékeket.

A társadalomtudósok aránya közel 10%-kal marad el az országos értékektől (13,6↔21,6), a természettudósok esetében viszont mintegy 20%-kal (36,4↔17,2) magasabb érték regisztrálható. Ezen utóbbi adat mindenképp meglepő, mivel egy olyan településen, ahol egy középiskola működik, és kevesebb a lehetőség speciális képzésre, ott nehezebb kiugró természettudományos képzettséget szerezni. Ez alapján azt feltételezhetjük, hogy a középiskola lehetett az a közeg a Nagykuság településein, ahol évtizedeken keresztül kimagasló színvonalon folyt tehetséggondozás. A kistáj középiskolái közül a kisújszállási gimnázium értékei emelkednek ki, ahol összesen négy olyan diák tanult, akik később természettudományos végzettséget szereztek és tudományterületükön nemzetközi hírű tudóssá váltak. Ők Soós István (vegyészmérnök, borász), Kádár László (geográfus), Karikó Katalin (biológus) és Déri Pál. (Déri Pál sajátos eset: a kisújszállási diákevek után a debreceni egyetemen szerzett vegyész szakos oklevelet. Ezt követően bár a rendszertudomány területén alkotott – többnyire jogi témájú cikkeket írt –, azonban számos olyan tanulmánya is volt, amely a természettudományhoz köthető, ezek főként a krimináltechnika tárgykörében születtek.)

A sportolók esetében már megmutatkozik a sok esetben kedvezőtlenebb infrastruktúrális és humán erőforrás-feltétel: mintegy tíz százalékkal alacsonyabb a Nagykuságról származó sportolók aránya az országosnál (9,1↔17,9). Egy nagyváros kedvezőbb feltételeket nyújt a sportolásra: többféle sportot próbálhat ki a fiatal, megfelelő sportlétesítmények működnek, nevesebb edzők foglalkoznak velük. Mindezen tényezők azt eredményezik, hogy magasabb lesz a nagyvárosból származó sportoló fiatalok aránya, illetve szélesebb spektrumú a sportágak köre.

Meglepően magas ugyanakkor a Nagykunságból származó művészek aránya, majd' tíz százalékkal magasabb az országos átlagnál (36,4↔27,6). Ez a mutató viszont torzíthat, mert a Korda-fivérek jelentős „emelő hatása” áll mögötte.

Az egyéb kategória több mint 10%-kal marad el az országos átlagtól (4,5↔15,7), ami elsősorban a mérnökök, orvosok és informatikusok nagykunsági hiányával magyarázható.

Elhalálzási hely

Ákárcsak a születési helyek, a halálzási helyek is hasznos információval szolgálnak a talentumföldrajz kutatói számára. Az elemzések során rendszerint a születési helyek száma a legnagyobb a vizsgált mintákban, s ahogy haladunk az időben előre (iskolák, életpályaszakaszok, halálzási hely), úgy csökken a regisztrálható települések száma (Mátyás 2021; Hengyu et al. 2021). A fentiek következtében a halálzási helyek esetében figyelhető meg a legnagyobb koncentráció. Az életpályák vége felé a kutatók többnyire abban az egyetemi városban maradnak, ahol korábban dolgoztak (Florida 2008; Győri 2011a; Burzynski, Deuster, Docquier 2018).

Elgondolkodtató az a tény, hogy az elhunyt tizenkét személy közül senki sem a Nagykunságban halt meg, mindannyian a régió kívül fejezték be földi pályafutásukat (5. táblázat).

A vizsgált huszonkét fő között nem találunk senkit, aki nem a Nagykunság szülötte, s mégis itt hunyt volna el. A tizennégy, Nagykunságon született személyből máig tizenkét fő halálzáott el, Herskó Ferenc és Gelei József vannak életben. Heten Budapesten hunytak el, vagyis több mint fele az elhalálzáottaknak. Az elhunytak közül öt fő, vagyis a térség szülötteinek egyharmada külföldön halt meg, s ez a szám várhatóan növekedni fog.

5. táblázat: A nagykunsági születésű talentumok elhalálzási helyei
Place of death of talents born in Nagykunság

	Név	Halálzási hely
1.	Barcza Gedeon	Budapest
2.	Csukás István	Budapest
3.	Gergely János	Budapest
4.	Győrffy István	Budapest
5.	Korda Sándor	Egyesült Királyság
6.	Korda Vince	Egyesült Királyság
7.	Korda Zoltán	USA
8.	Kováts Mihály	USA
9.	Németh Gyula	Budapest
10.	Soós István	Budapest
11.	Szabó Gyula	Budapest
12.	Szegő Gábor	USA

Forrás: Mátyás 2021 után saját számítás

Összegzés

A kutatás során a Nagykusnág talentumai életrszakaszainak főbb állomásait elemeztük. Az első kutatási kérdésre kategorikus válasz adható. A Nagykusnág településeinek esetében is megfigyelhető az a – más kistájaknál is regisztrált – tény, hogy a kimagasló képességű emberek a középiskola elvégzését követően a jobb tanulási feltételeket biztosító városokban folytatják a további életüket. Ők többségükben a későbbiekben sem térnek „haza” (a Nagykusnág esetében egyik vizsgált személy sem), mivel a végzést követően nem találnak a képességüknek megfelelő állást.

A második kutatási kérdés esetében megállapítható, hogy a Nagykusnágban született talentumok esetében (is) igaz a mondás, amely szerint „senki sem lehet próféta a saját hazájában”. A kutatás azt bizonyította, hogy a Nagykusnág szülötteinek el kellett hagyniuk szülőföldjüket, sokaknak pedig az országot is ahhoz, hogy sikeres tudóssá, művésszé vagy sportolóvá váljanak.

A születési hely kapcsán megállapítottuk, hogy talentumok szempontjából jóval az országos átlag feletti születési gyakoriság jellemzi a Nagykusnág egyes városait. Ez a relatív tehetségbőség viszont a középiskolák időszakában már jelentősen lecsökkent, mivel a helyi születésű gyermekek közül sokan elköltöztek (a szülők döntése alapján, a család jobb megélhetését, érvényesülését keresve), és többnyire fővárosi vagy vidéki nagyvárosok középiskoláiban tanultak tovább. A települések vonzó hatása mégis említésre méltó, mivel a tájegység több középiskolája is vonzott tehetséges diákokat (akikből később talentum vált).

Megtartani azonban a nagykun települések nem tudták ezen diákokat. Az életpályaszakaszok vizsgálata még inkább megerősítette, hogy a tehetségek megtartásának és a vizsgált települések tehetségvonzó képessége rendkívül alacsony. Néhány személy esetében volt csak megfigyelhető egy rövid életpályaszakasz valamely településen, amelyek azonban e talentumok megtartására képtelenek voltak. Aki a településekről tovább tanult, azok közül senki sem tért vissza a korábbi középiskolai városába vagy szülőhelyére. A halálozási helyek ugyancsak az egyirányú tehetségáramlást erősítették meg, a legtöbben a fővárosban, illetve az Egyesült Államokban hunytak el.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a nagykun településekre a nagy hazai és nemzetközi tudáscentrumok jelentős vonzást fejtettek ki. A tudásáramlás törvényszerű jelenség és rendkívül hasznos a tudomány fejlődése szempontjából, azonban, ha ez hosszú ideig egyirányú folyamat marad, akkor a centrum (befogadó) és a periféria (kibocsájtó) közötti különbség még inkább növekedni fog, amely a periféria további lemaradását fogja eredményezni (Hansen, Winther 2012).

Irodalom

- Bahar, D., Choudhury, P., Signorelli, S., Sappenfield, J. M. (2022): *Talent Flows and the Geography of Knowledge Production: Causal Evidence from Multinational Firms*. Working Paper, Harvard Business School, 1-78. https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/22-047_b5373e6a-1e63-4a95-97f2-226af9c31c5e.pdf (Letöltés: 2024. 02. 01.)
- Bárczi G., Ország L. (szerk.) (1959-1962): *A magyar nyelv értelmező szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelvertelmezo-szotara> (Letöltés: 2024. 01. 16.)
- Burzynski, M., Docquier, C., Docquier, F. (2018): *The Geography of Talent: Development Implications and Long-Run Prospects*. Working Papers P221, FERDI <https://ideas.repec.org/p/fdi/wpaper/4256.html> (Letöltés: 2024. 01. 16.)
- Cseke B., Keller K., Birkner Z. (2020): A vidéki társadalom válsága és kiútkeresése Murafölde példáján keresztül. In: Garacsi I. (szerk.): *Az életminőség-fejlesztés új paradigmái a 21. században*. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 257-279.
- Dövényi Z. (2016): Adalékok a zempléni táj tehetségterképéhez, különös tekintettel a geográfiára. In: Kókai S. (szerk.): *A változó világ XXI. századi kihívásai: tanulmánykötet Prof. Dr. Hanusz Árpád egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére*. Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Nyíregyháza. 179-185.
- Florida, R. (2002): The Economic Geography of Talent. *Annals of the Association of American Geographers*, 4., 743-755. (<http://www1.geo.ntnu.edu.tw/~moise/Data/Books/Economical/03%20retail%20geography/r23.pdf>) (Letöltés: 2024.02.01.)
- Florida, R. (2022): *The Changing Geography of US Talent*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-16/the-top-u-s-cities-for-knowledgeworkers#:~:text=Coastal%20metro%20areas%20continue%20to,graduates%20between%202010%20and%202019> (Letöltés: 2024. 02. 01.)
- Győri F. (2006): A tehetség földrajzának elméleti megközelítése. *Földrajzi Közlemények*, 1-2., 15-27. (http://real-j.mtak.hu/10129/1/FoldrajziKozlemenyek_2006.pdf)
- Győri F. (2010): *A tehetségföldrajz elméleti és gyakorlati kérdései - Magyarországi modellvizsgálatok*. Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola, Pécs <https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/15029> (Letöltés: 2024. 01. 31.)
- Győri F. (2011a): *Tehetségföldrajz: Magyarországi vizsgálatok*. Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged-Pécs
- Győri F. (2011b): A tehetségterképektől a tehetségföldrajzig. *Tér és Társadalom*, 4., 38-59. <https://doi.org/10.17649/TET.25.4.1874>
- Győri F. (2015): Mérlegen az Alföld talentumai – tehetségföldrajzi modellek lexikonadatok alapján. In: Tésits R., Alpek B. L. (szerk.): *A mi geográfiánk: Tóth József emlékezete*. Publikon Kiadó, Pécs, 83-95.
- Győri F. (2023): A Tóth József témavezetésével PhD-fokozatot szerzett tanítványok – a földrajz talentumai, avagy a talentumok földrajza. *Modern Geográfia*, 4., 23-40. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.04.04>
- Hancock, D. J., Vierimaa, M., Newmann, A. (2022): *The geography of talent development*. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fspor.2022.1031227/full> (Letöltés: 2024. 01. 16.)
- Hansen, H. K., Winther, L. (2012): *The Geography of Talent: Employment Growth, Spatial Dynamics and the impact of the Public Sector in Denmark*. ERSA Conference Papers Ers, 12., 633, European Regional Science Association <https://ideas.repec.org/p/wiw/wiwsa/ersa12p633.html> (Letöltés: 2024. 01. 16.)
- Hantos Gy. (1936): *Magyar Tájak – Magyar Kiválóságok*. Szerzői kiadás, Budapest
- Hengyu, G., Rowe, F., Ye, L., Tiyang, Sh. (2021): Geography of Talent in China During 2000-2015: An Eigenvector Spatial Filtering Negative Binomial Approach. *Chinese Geographical Science*, 2., 297-312. <https://doi.org/10.1007/s11769-021-1191-y>
- Horeczki R., Molnár E., Pirisi G. (2023): „A kicsi szép, de gyenge?” Tűnődés a magyarországi kisvárosok településhálózatban betöltött szerepéről. *COMITATUS Önkormányzati Szemle*, 246., 191-202.
- Kovács, T., Ruzskai, Cs., Vasvári, M., Csáfor, H. (2023): *Social perception of the process of rural shrinkage - Application of loss mapping method in one of Hungary's inner peripheral regions*. Kézirat

- Kőszegfalvi Gy. (1968): Nagykunsági városok. Mai gondjaik, és jövőbeli fejlesztési lehetőségeik. *Jászkunság*, 1., 21-30. https://epa.oszk.hu/03000/03002/00049/pdf/EPA03002_jaskunsag_196802_1401_021-030.pdf (Letöltés: 2024. 02. 02.)
- Mátyás Sz. (2021): *A Kárpát-medence talentumföldrajza*. Mátyás Szabolcs és Társa, Debrecen
- Molnár E., Saidi, F. A., Lénárt V. M. (2023): Kisvárosi gazdaságok funkcionális településföldrajzi megközelítésben. *CITY.HU Várostudományi Szemle*, 1., 49-77. https://www.cityhu.net/_files/ugd/73f03a_a33b2c3e9887483ca013e43581cbb78b.pdf (Letöltés: 2023. 12. 30.)
- Ortutay Gy. (főszerk.) (1980): *A Nagykunság. Magyar néprajzi lexikon III. (K-Né)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 687-688. <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-2022.html> (Letöltés: 2024. 01. 19.)
- Pintér J. (1928): *Pintér Jenő magyar irodalomtörténete* (második kötet). Franklin-Társulat, Budapest
- Szepesi B., Herczeg B., Lénárt T. (2019): Nemzetközi tehetségindexek összehasonlító elemzése. *Tehetségműhely 2*. https://efaidnbnmnnbpcjpcglclefindmkaj/https://tehetsegekmagyarorszaga.hu/sites/default/files/documents/nemzetkozi_tehetsegindex_2019_04_29_online_compressed1_2.pdf (Letöltés: 2024. 05. 17.)
- Széchenyi I. (1830): *Hitel*. Neumann Kht. Budapest <https://mek.oszk.hu/06100/06132/html/hitel0009.html> (Letöltés: 2024. 01. 19.)
- Szirmayné Pulszky H. (1935): Hol született a legtöbb magyar szellemi kiválóság? *Statisztikai Tudósító*, 18., 1-12.
- Tóth J. (1990): A tudományos minősítéssel rendelkezők születési lakó- és munkahelyeinek területi sajátosságai. In: Tóth J. (szerk.): *Tér-Idő-Társadalom*. MTA RKK Pécs, 225-267.
- Tóth J. (1994): A magyar geográfusok adatainak területi-strukturális elemzése. *Közlemények a JPTE Általános Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszékéről*, Pécs, 10. 1-21.
- Tóth J. (1998): Általános népességföldrajz. In: Tóth J., Vuics T. (szerk.): *Általános társadalomföldrajz I. Dialóg Campus*, Budapest-Pécs, 241-260.
- Tóth J., Győri F. (2011): Tehetségföldrajz. In: Kocsis K., Schweitzer F. (szerk.): *Magyarország térképeiben*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 117-120.
- Trauth, E. M., Huang, H., Quesenberry, J. L., McKnight, S. (2008): *Linking economic development and workforce diversity through action research*. <https://web.archive.org/web/20100705051158id/http://www.personal.psu.edu:80/~users/g/m/gms/trauth/p58-trauth.pdf>, <https://doi.org/10.1145/1355238.1355252> (Letöltés: 2024. 02. 01.)

Egyéb források

1876. évi XXXIII. törvénycikk „Némely törvényhatóság területének szabályozásáról és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről.”
<https://web.archive.org/web/20110719150601/http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5746> (Letöltés: 2024. 01. 19.)
- Internet 1: <http://chartsbin.com/view/41109> (Letöltés: 2024. 05. 17.)
- Internet 2: <http://chartsbin.com/view/39150> (Letöltés: 2024. 05. 17.)
- Internet 3: <https://www.insead.edu/system/files/2023-11/gtci-2023-report.pdf> (Letöltés: 2024. 05. 17.)
- Internet 4: <https://www.insead.edu/system/files/2023-11/gtci-2023-infographics.pdf> (Letöltés: 2024. 05. 17.)
- Internet 5: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-talent-ranking/> (Letöltés: 2024. 05. 17.)
- KSH (Központi Statisztikai Hivatal) (2023): *Éves településstatisztikai adatok 2020-as településszerkezetben, Lakónépesség adatok, Népszámlálási és Mikrocenzus adatok 1990-2022*. www.ksh.hu (Letöltés: 2023. 12. 10.)